

DELIMITAREA RĂSPUNDERII PROCESUAL CIVILE DE SANCTIUNILE PROCEDURALE CIVILE

Tatiana CRUGLIȚCHI, *lect. sup. univ.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*

Résumé: *La responsabilité sociale comme forme de règlement du comportement de l'homme dans la société n' est pas spécifique a la loi, elle se trouve dans tous les domaines de la vie sociale.*

La responsabilité implique une réflexion sur les conséquences attendues de nos actions; premièrement, du point de vue naturellement et moralement, comme une solution contre les comportements antisociaux et ensuite, légalement.

La société établit des règles de conduite du caractère religieux, moral, culturel, politique, et juridique, que les individus qui la composent sont appelés à observer, pour guider la direction, selon les règlements pour ces intérêts communs dans le but de la combinason de son intérêt personnel avec celui social de l'assurance de la coherence et de la fonctionnalité du système social.

La responsabilité et les recours juridiques sont les deux faces du même phénomène social. Les droits et les obligations connexes qui se posent à la suite d'avoir commis un acte illégal définissent simplement la responsabilité. On affirme certainement que ce complexe de droits et d'obligations constitue le cadre pour la réalisation de la contrainte de l'état en appliquant des sanctions juridiques.

Mots-clés: *la responsabilité, la sanction, la coercition de l'État, la société, personne, general, privé.*

Mai întâi de toate, omul cu frică de Dumnezeu tinde să se conformeze conduitei impuse de poruncile evanghelicești, ca ulterior să se încadreze în limitele conduitei sociale. Încălcarea normelor de conduită atrage după sine aplicarea pedepselor, al căror scop în viața duhovnicească nu este răzbunarea sau prevenirea oricăror încălcări, ci tămăduirea stărilor bolnăvicioase sufletești ale penitentului, conform canoanelor bisericești aceasta numindu-se pocăință [23, p. 639].

În cazul nerespectării regulilor de conduită în societate, cel care le-a nesocotit trebuie să înțeleagă și să accepte consecințele faptelor sale, care este condiția prealabilă a oricărei obligații sociale.

⁷⁶ A se vedea: Leș I., *Comentariile codului de procedură civilă*, Vol. I, Editura ALL BECK, București, 2001, p. 604; Leș I., *Drept procesual civil*. Curs universitar, Editura Lumina Lex, București, 2002, p. 332-333.

Astfel, răspunderea socială poate fi abordată prin prisma a două fațete: în primul rând, ca o reacție de dezaprobare a societății față de o acțiune umană, imputabilă, în principal, individului, iar în al doilea rând, răspunderea desemnează reacția de răspuns a individului față de cerințele și regulile de conduită stabilite de societate [14, p. 35].

Răspunderea juridică reprezintă o formă particulară a răspunderii sociale, care garantează realizarea normelor cu un conținut juridic.

Astfel, putem defini: răspunderea juridică ca un raport statornicit de norma juridică între cel care a nesocotit îndatoririle sale, încălcând ordinea de drept și stat, reprezentat prin agenți autorizați, instanțe de judecată, funcționari de stat sau alți agenți ai puterii publice [10, p. 490].

Subiecții acestui raport juridic sunt statul ca subiect activ, care exercită constrângerea prin aplicarea sau asigurarea aplicării sancțiunii juridice și persoana care a săvârșit fapta ilicită, ca subiect pasiv, aceasta urmând să suporte consecințele negative ale faptei sale, prin executarea sancțiunii juridice. Conținutul acestui raport complex este format, în esență, din dreptul și obligația statului, în calitate de reprezentant al societății de a aplica sancțiunile prevăzute sau recunoscute de lege, persoanelor care au nesocotit prevederile legii și obligația acestor persoane de a se supune sancțiunilor legale, în scopul restabilirii ordinii de drept [3, p. 150].

Orice răspundere juridică are un temei, un fundament, fără de care ea nu există. În lucrările generale de teorie a dreptului se vorbește de „conduita ilicită” ca temei obiectiv al răspunderii juridice și de vinovăție ca temei subiectiv al răspunderii juridice [22, p. 640].

Răspunderea juridică și sancțiunea juridică sunt două fațete ale aceluiași fenomen social. Drepturile și obligațiile conexe ce se nasc ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite definesc tocmai răspunderea juridică. Pe bună dreptate se afirmă că acest complex de drepturi și obligații constituie cadrul de realizare a constrângerii de stat, prin aplicarea sancțiunilor juridice [1, p. 128].

Atât în practică, cât și-n literatura de specialitate, s-a pus problema delimitării noțiunilor de „sancțiune juridică” și „răspundere juridică”, care nu de puține ori se utilizează cu același sens. Faptul că noțiunea de „sancțiune” a devenit polisemantică face dificilă înțelegerea că deși acești doi termeni sunt prezentați în paralel, ei nu trebuie confundați [17, p. 20].

Indiferent că răspunderea este definită ca obligația de a repara prejudiciul cauzat altuia printr-un fapt contrar ordinii de drept, cum apreciază autorii de drept civil [9, p. 159], ori ca obligația de a suporta o pedeapsă, de regulă, privativă, cum o definesc autorii de drept penal [7, p. 266] și administrativ[5, p. 333] într-un sens larg, este considerată ca fiind o sancțiune juridică, având rolul de reparație, sancționare și prevenție. **Sancțiunea juridică**, în această concepție, constă nu numai dintr-o pedeapsă, dar și din obligația de reparare a unei pagube, restituirea unui lucru, anularea unui act, executarea silită asupra persoanei ori bunurilor acesteia sau prevenirea săvârșirii unor noi fapte, deoarece toate acestea înseamnă constrângere. **Răspunderea**, în această concepție, este cadrul juridic de realizare și întruchipare a sancțiunilor [11, p. 46].

Răspunderea juridică nu poate fi însă redusă la unul din elementele sale, la sancțiuni. Sancțiunea care este un atribut al statului apare astfel, ca un obiect al răspunderii juridice, pe care statul o impune subiectului pasiv, adică autorului faptei ilicite, care trebuie să se conformeze măsurii luate de stat.

Între răspunderea juridică și sancțiunea juridică se instituie relații complexe. Astfel, sancțiunea juridică apare ca o premisă a instituției răspunderii juridice, deoarece răspunderea juridică are ca temei încălcarea normelor juridice dotate prin excelență cu sancțiuni juridice [3, p. 151].

Între sancțiune și răspundere se instituie un coraport direct determinant, așa cum fără sancțiune nu există răspundere, iar construcția normativă a celei din urmă este condiționată de tipul sancțiunii; cât și o relație reversibilă directă: dacă cel ce va nesocoti legea nu va purta răspundere, sancțiunea se transformă într-una pur declarativă, ce prezintă un pericol abstract.

Este lipsită de sens fixarea sancțiunilor care nu au o aplicare sau pentru care nu este stabilită ordinea de aplicare. În acest sens, este relevantă problema corelației normelor dreptului material și procesual la realizarea răspunderii prin aplicarea sancțiunilor.

Importanță prezintă corelația acestor norme la realizarea răspunderii patrimoniale [13, p. 232-233]. Pe de o parte, această răspundere poate fi realizată în afara normelor procesuale, prin executarea benevolă a obligațiilor ce decurg dintr-un raport juridic (de exemplu, despăgubirea și restituirea bunului). Pe de altă parte, în procedura executării silită această răspundere se realizează în conformitate cu normele Codului de executare, care fixează regimul și procedura executării silită. În acest context, un interes deosebit prezintă concepția doctrinarului rus C. H. Братуць [12, p. 85, 90, 95, 126], care nu atribuie noțiunii de răspundere și realizarea benevolă a obligațiilor, ci doar executarea obligațiilor prin intermediul forței coercitive a statului, impuse în cadrul măsurilor de constrângere.

În această opinie, forma procesuală ar trebui privită ca o componentă integrală a răspunderii, măcar și din considerentul că executarea silită se realizează nu de către beneficiarul ei, ci de către executorul judecătoresc, în baza normelor Codului de executare. Cu alte cuvinte, putem vorbi despre răspundere doar atunci când raportul juridic material se „implantează” în „membrana” procesuală ce garantează realizarea lui forțată [19, p. 108-109].

S-a expus și opinia potrivit căreia obligațiunea executată pe cale silită nu este altceva decât sancțiunea sau mai bine zis realizarea ei; altfel spus, aceasta reprezintă transformarea obligațiunii – dispoziție în obligațiune – sancțiune, ca rezultat al încălcării normei de drept, ceea ce atestă o dinamică a reglementărilor relațiilor juridice [21, p. 9, 21].

Unitatea conținutului normelor de drept material și a formei procesuale a răspunderii nicidecum nu înseamnă că dreptul procesual în întregime este absorbit de noțiunea de răspundere. Pentru realizarea acesteia din urmă, normele procesual civile reglementează forma de executare a obligațiilor de drept material, prin instituirea forței coercitive a statului la aplicarea sancțiunilor.

Din argumentele sus enunțate, rezultă că este imposibil de a diviza răspunderea patrimonială sub aspect material și procesual, dar trebuie să o concepem ca o entitate.

Între cele două noțiuni există, cum am arătat deja, legături, conexiuni, interferențe, cu toate acestea ele nu pot fi identice; rămân totuși noțiuni distincte, în sensul că răspunderea juridică constituie cadrul juridic de realizare al sancțiunii: „Răspunderea juridică, afirmă profesorul Boboș, este un raport juridic de constrângere, iar sancțiunea juridică reprezintă obiectul acestui raport” [2, p. 264].

În aceeași ordine de idei, se cere a fi menționat și faptul că în doctrină nu s-a cristalizat un concept dominant al răspunderii juridice, astfel încât răspunderea juridică este privită fie ca realizarea sancțiunilor normelor de drept, fie ca o măsură de constrângere statală aplicată celor ce-au încălcat prevederile legale, fie ca o realizare a obligațiilor încălcate sub influența forței coercitive a statului, fie ca o obligațiune a persoanei ce a încălcat norma de drept de a suporta consecințele juridice nefavorabile [14, p. 42-43].

În consens cu opinia majoritară în materie, reținem că principalele forme ale răspunderii juridice se stabilesc în dependență de criteriul ce delimitează ramurile de drept, acestea considerându-se răspunderea: civilă, penală, administrativă și disciplinară.

Cu toate acestea, în ultimele decenii o amploare deosebită ia tendința creșterii numărului cercetătorilor unor forme netradiționale ale răspunderii juridice, printre care se înscrie cu succes și răspunderea procesual civilă.

Conceptul răspunderii procesual civile ni-l propune autorul M. I. Ștefan, care consideră că răspunderea procesual civilă reprezintă măsurile de constrângere stabilite de normele dreptului procesual civil și garantate de forța coercitivă a statului, ce se aplică persoanelor care au încălcat prevederile legale sub formă de obligații suplimentare sau privarea necompensată de drepturile patrimoniale ori personal nepatrimoniale de a săvârși anumite operațiuni procesuale, fie alte măsuri coercitive instituite pentru acțiunile/ inacțiunile procesuale [16, p. 168].

Fără intenția de a nega existența răspunderii procesual civile ca modalitate de aplicare a sancțiunilor procedurale civile, nu putem fi de acord cu definiția propusă de autorii ruși, care nu fac distincție între noțiunile „sancțiune” și „răspundere”. După cum am menționat anterior, putem defini sancțiunile, ci nu răspunderea ca măsuri de constrângere. Deci, considerăm că această definiție este reușită pentru sancțiunile procedurale civile, ci nu pentru răspunderea procesual civilă.

Răspunderea procesual civilă posedă atât proprietățile comune răspunderii juridice, dar își are și caracteristicile sale specifice. Caracteristicile sale comune sunt determinate de trăsăturile ei de gen, iar cele speciale de trăsăturile speciei, ce decurg din particularitățile dreptului procesual civil [24, p. 74].

Astfel, teoria răspunderii negative și pozitive își găsește reflecție și în știința dreptului procesual civil (răspunderea pozitivă \approx responsabilitatea; răspunderea negativă \approx răspunderea).

Prin **răspundere pozitivă** se înțelege obligația subiectului raportului procesual civil de a-și executa cu exactitate obligațiile sale procedurale și de a se folosi cu bună credință de drepturile sale procedurale; în timp ce **răspunderea negativă** reprezintă obligația persoanei care a nesocotit norma de drept de a suporta consecințele nefavorabile stabilite sub formă de privațiune cu caracter personal sau patrimonial [16, p. 197].

În acest context, este de menționat faptul că totuși, majoritatea doctrinarilor neagă existența răspunderii pozitive, în general, și a răspunderii procesuale, în particular, susținând că „categoria respectivă nu reflectă în sine careva realitate juridică” sau mult mai categoric că „spre deosebire de dreptul penal, răspunderea procesual civilă este prezentată ca o realizare a sancțiunii, în exclusivitate” [16, p. 198].

Pentru elucidarea problematicii respective este cazul de analizat mai profund argumentele prezentate în susținerea celor două opinii contradictorii vizavi de diviziunea răspunderii în pozitivă și negativă.

Unii autori privesc răspunderea juridică ca o reacție a statului la încălcarea de drept comisă, atribuindu-i acesteia un caracter coercitiv atât în privința conținutului, cât și a formei [15, p. 44, 49].

Într-o altă opinie, esența răspunderii juridice constă, în primul rând, în onorarea obligațiilor stabilite de lege, implicând responsabilitatea persoanei pentru faptele sale și numai în cazul în care ea încalcă prevederea legală survine și sancțiunea respectivă [20, p. 40].

Cea din urmă opinie pare a fi mai logic fundamentată, invocându-se următoarele argumente: răspunderea reclamă atitudinea subiecților de drept pentru faptele sale trecute, prezente, cât și viitoare, fiind obligați a le raporta la utilitatea lor atât pentru sine, cât și pentru întreaga societate, ceea ce oferă dreptul statului de a-și institui forța sa coercitivă în cazul comportamentului ilegal.

O poziție aparte în privința acestei probleme o ocupă autorul O. Лейст [19, p. 227-233], care neagă aspectele pozitiv și negativ ale răspunderii și recunoaște existența răspunderii juridice pozitive ca o categorie aparte și de sine stătătoare a răspunderii, care se insti-

tuie în sfera puterii și exercitării conducerii, neavând nici o legătură cu aplicarea sancțiunii. În felul acesta autorul neagă existența unui raport de subordonare în conținutul răspunderii juridice negative.

Mai mult ca atât, menționează același autor, adepții răspunderii juridice pozitive, în mod automat impun terminologia filosofică și socială sistemului juridic de noțiuni, anume astfel se explică ideile ce argumentează răspunderea pozitivă, ceea ce constituie impediment în interpretarea justă a dreptului cu care formează o radicală contradicție [19, p. 49-60].

Revenind la analiza trăsăturilor specifice ale răspunderii, menționăm că aceasta se caracterizează prin:

- se instituie ca un raport juridic apărut între stat, reprezentat prin autoritățile competente (în cazul de față – instanțele judecătorești) și persoana fizică;
- este formal determinată;
- își are limitele sale strict stabilite și temeiurile pentru nașterea sau încetarea acestui raport;
- implică măsuri coercitive garantate de stat.

Specificul răspunderii procesual civile ar trebui dedus din particularitățile dreptului procesual civil care vizează [16, p. 199]:

- metoda de reglementare;
- raporturile juridice procesual civile;
- principiile dreptului procesual civil;
- calitatea și statutul procesual al persoanelor care participă la proces;
- caracterul sancțiunilor aplicate.

Ne vom opri doar asupra ultimei poziții, care interesează nemijlocit studiul propus inițial la stabilirea raportului dintre răspundere și sancțiune.

Atunci când vorbim despre realizarea răspunderii, avem în vedere un mecanism de acțiuni, bazate pe normele de drept, iar realizarea normelor de drept presupune implementarea dispozițiilor ce se conțin în activitatea subiecților de drept.

Executarea dispoziției normelor procesual civile ține de realizarea drepturilor procedurale de către subiecții procesului civil. Fiecare dintre acești subiecți poartă răspundere pentru îndeplinirea obligațiilor procedurale corelative, în primul rând, față de autoritatea statală, în al doilea rând, față de persoana împuternicită în cadrul procesului civil. În cazul răspunderii pozitive, aceasta se realizează prin metoda convingerii; pe când în cazul răspunderii negative se realizează prin aplicarea sancțiunilor [14, p. 96-101].

Totuși trebuie de menționat că sancțiunile nu reprezintă o alternativă principală a măsurilor de constrângere. Dimpotrivă, sancțiunile se aplică deopotrivă cu măsurile de constrângere care sunt menite să asigure o acțiune educațională și profilactică asupra celor tentați să încalce ordinea procesuală și să împiedice activitatea de îndeplinire a justiției.

Astfel, putem conchide că răspunderea pozitivă pune în evidență funcția preventiv-educativă a sancțiunilor, iar răspunderea negativă – funcția represiv-intimidantă a acestora.

Pentru normele procesual civile sunt caracteristice sancțiunile de restabilire în drepturi, care se exprimă prin anularea actului ilegal sau prin determinarea la respectarea obligațiilor. Așa cum în cadrul procesului civil o importanță primordială revine probațiunii, un rol deosebit vor avea și sancțiunile menite să combată orișice mijloc de probă inadmisibil. Conform art. 122 al. 3 CPC al RM, se consideră inadmisibile probele obținute cu încălcarea prevederilor legii, cum ar fi inducerea în eroare a participantului la proces, încheierea defectuoasă a actului procedural, alte sancțiuni ilegale.

Sancțiunile pecuniare, în opinia unor autori, nu sunt specifice procesului civil, ci altor ramuri de drept. Astfel, este discutabilă chestiunea de a atribui amenzile la sancțiunile pro-

cedurale [16, p. 205-207], deoarece, pe de o parte, acestea reprezintă o varietate a răspunderii administrative, pe de altă parte, dacă vom admite că subiecții asupra cărora se vor aplica sunt: martorul, expertul, specialistul, traducătorul, care nu s-au prezentat nemotivat la ședința de judecată, am putea vorbi despre amenzi judiciare.

Pe astfel de argumente s-a fundamentat în doctrină opinia care neagă existența răspunderii procesual civile ca o formă a răspunderii juridice, ai cărei adepți consideră corect a vorbi despre răspunderea penală, civilă, administrativă și disciplinară, care se instituie în cadrul procesului civil [16, p. 207].

Bibliografie selectivă:

1. Bădescu M. *Concepte fundamentale în teoria și filosofia dreptului. Vol. I. Teoria răspunderii și sancțiunii juridice*. București: Ed. Lumina Lex, 2001.
2. Boboș G. *Teoria generală a dreptului*. București: Ed. Lumina Lex, 1996.
3. Ceterchi I., Craiovan I. *Introducere în teoria generală a dreptului*. București: Ed. ALL, 1998.
4. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Ed. Univers Enciclopedic, 1998.
5. Iovănaș I. *Dreptul administrativ și elemente ale științei administrației*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1977.
6. Mazilu D. *Teoria generală a dreptului*. București: Ed. ALL BECK, 2000.
7. Oancea I. *Tratat de drept penal. Partea generală*. București: Ed. ALL, 1994.
8. Popa N. *Teoria generală a dreptului*. București: Ed. Actami, 1998.
9. Stătescu C., Bîrsan C. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. București: Ed. ALL, 1994.
10. *Teoria generală a dreptului: Manual / Gheorghe Avornic, Elena Aramă, Boris Negru, Ruslan Costăș. Chișinău: Cartier, 2004.*
11. Vonica R. P. *Introducere generală în drept*. București: Ed. Lumina Lex, 2000.
12. Братушь С. Н. *Юридическая законность и ответственность*. Москва: Изд. Наука, 1976.
13. Варкалло В. *Об ответственности по гражданскому праву*. Москва: Изд. Прогресс, 1978.
14. Ветрова Г. Н. *Уголовно – процессуальная ответственность*. Москва: Изд. Наука, 1987.
15. Самощенко И. С., Фарукшин М. Х. *Ответственность по советскому законодательству*. Москва: Изд. „Юридическая литература”, 1971.
16. *Гражданский процесс: учебник*. Под ред. М.К. Треушников. Москва: Изд. Городец, 2006.
17. Жицинский Ю. С. *Санкция нормы советского гражданского права*. Воронеж: Изд. ВГУ, 1968.
18. Комаров С. А. *Общая теория государства и права*. Москва: Изд. Юристъ, 1998.
19. Лейст О. Э. *Санкции и ответственность по советскому праву*. Москва: Изд. МГУ, 1981.
20. Липинский Д. А. *Проблемы юридической ответственности*. Санкт-Петербург: ЮЦП, 2004.
21. Сыроватская Л. А. *Ответственность за нарушениями трудового законодательства*. Москва: Изд. „Юридическая литература”, 1990.
22. Фиодоров Г. К. *Теория государства и права*. Кишинэу: Изд. Картиер, 1998.
23. Цыпин В. *Каноническое право*. Москва: Изд. Сретенского монастыря, 2009.
24. Чечина Н. А. *Избранные труды по гражданскому процессу*. С-Пб.: Издательский Дом С-Пб. Гос. Ун-та, 2004.